

Η ΨΥΧΗ ΤΟΥ ΓΕΝΟΥΣ.

(του Γ.Αθάννα).

Τη ΜΕΓΑΛΗ Ελληνική Επανάσταση, ιστορικό γεγονός οικουμενικής σημασίας, την προπαρασκεύασε, την κήρυξε και την διεξήγαγε ή ψυχή του Γένους. Άρχισε την προπαρασκευή της από την 29 Μαΐου 1453 με την υψηλοφάνταστη δημιουργία ενός θρύλου. Προκάλεσε την έκρηξη της την 25 Μαρτίου 1821 με το ενθουσιαστικό σάλπισμα ενός έπους.

Δεν υπάρχει κατανυκτικώτερο ιστορικό μυστήριο από τη μετεώριση της ιστορίας σε θρύλο. Δεν υπάρχει ωραιότερη ιστορική πραγμάτωση από την υλοποίησή του θρύλου σε ιστορία.

Τέτοια επιτεύγματα μόνον ο Δημιουργός του κόσμου και μόνον η ψυχή ευγενούς Γένους μπορούν να κατορθώσουν. Είναι επιτεύγματα εωθινά, συνέχεια ονείρων. Δεν έχουν στενή σχέση με την ώριμη σκέψη της μεσημβρίας, ούτε με τη σοφή πείρα της εσπέρας, στο πράο λυκόφως της οποίας και μόνον «αρχίζει το πέταγμά της ή γλαυξ της Αθηνάς»... Καμμιά ανθρώπινη φαντασία δεν θα τοποθετούσε την αρχή του Κόσμου σ' ένα λαύρο μεσημέρι ή σ' ένα θλιμμένο βράδυ ή σε μια βαλπουργία νύχτα. Σε μια ωραία χαραυγή την τοποθετεί πάντα και βλέπει τις δροσοσταλίδες της χλόης σαν δάκρυα χαράς του Θεού...

Κοσμογονικά και τα μεγάλα ιστορικά γεγονότα, αποκρύβουν τη γενεσιουργό τους αιτία στο νέφος του μύθου, φανερώνουν την ενέργειά τους σαν πρωινή αποκάλυψη.

Όσο κι αν προβάλλεται θαυμαστή του λογισμού και της γνώσεως η καρποφορία, θαυμαστότερη υποβάλλεται της ψυχής η ανθοφορία. Ισχυρότερα θα είναι πάντοτε της ψυχής των λαών τα σκιρτήματα παρά οι σεισμοί του στοχασμού των. Από την έκρηξι της σκέψεως μπορεί να προέλθη ένα νέον σύστημα ζωής. Από την έκρηξι της ψυχής μπορεί να προέλθη μια νέα ζωή ολόκληρη. Η βουλή των εκλεκτών νομοθετεί καθεστώτα, συγκροτεί οργανισμούς, προκαλεί πολέμους, απεργάζεται καταστάσεις. Η ψυχή του λαού θεσμοθετεί αγράφους νόμους, εγκυμονεί θαύματα, πνευματοποιεί την Ιστορία— ομορφαίνει μ' ένα λόγο τη Ζωή.

Έργο της ψυχής του λαού υπήρξεν ή Επανάστασι του 1821. Της Ψυχής του Γένους.

Το Γένος!... Ας μην απολησμονούμε την παρθενική αυτή λέξι με την οποία κατά προτίμησι —όχι τυχαία, όχι ασήμαντη— αποκαλούσαν την εποχήν εκείνη οι μεγάλοι πρόγονοι άπαν το Ελληνικόν. Όποιος διαβάξει κείμενα του 1821 και διά μέσου αυτών μυείται στα ιστορικά του απόκρυφα, ή λέξις Γένος, πού τόσο συχνά θα την απαντήσει, τον συγκινεί μέχρι κατανύξεως. Του προξενεί δέος και χαρά μαζί, πόνο μαζί και πάθος. Μοιάζει ωσάν να περικλείνη στη σημασία της, όχι αντιθεμένα μα συνθεμένα, μεγαλείο και μαρτύριο, κατατρεγμό και θρίαμβο, ολοκαύτωμα και τρόπαιο. Δίνει ή λέξις Γένος την αίσθησι όχι μονάχα τού Ελληνικού παρόντος αλλά ταυτόχρονα και όλου του Ελληνικού παρελθόντος και όλου του Ελληνικού μέλλοντος. Δίνει τη νόησι της αθάνατης Ελλάδος στην πρώτη της γέννησι, στην αιώνιά της αναγέννησι, στην αέναη επιβίωσί της. Η Επανάστασι του 1821, σαν ξεσηκωμός του Γένους, παίρνει τις διαστάσεις της θανάσιμης πάλης όχι των ηρώων της εποχής εκείνης μόνον, αλλά και όλων των προγόνων και όλων των επιγόνων. Γίνεται η επανάστασι της πανστρατιάς των Ελληνικών Ψυχών όσες έζησαν, όσες ζουν, όσες θα επιζήσουν. Της μιας και μόνης, με άλλα λόγια, αναλλοίωτης, αστείρευτης Ελληνικής ψυχής, πού δεν έπαψε ποτέ κι ούτε θα πάψη να πλουτίζη την Ανθρωπότητα με φωτερές ηθικές άξιες και με υψηλά έργα πολιτισμού.

Στη λέξι Γένος, στην έννοια Γένος καταφύγανε οι Έλληνες της πτώσεως και οι Έλληνες της Αναστάσεως, ωσάν να εγκατάλειψαν από ανάγκη σιδερένια κάθε άλλην έννοια, κάθε άλλην πραγματικότητα

ευρύτερης, εξαπλωτικότερης, δυναμικότερης ομαδικής παραστάσεως μέσα στην πανανθρώπινη κοινωνία. Αποδιωγμένοι από την έκτασι του χώρου προσπάθησαν να καταλάβουν σ' αυτόν όσο παίρνει μικρότερη θέσι για να εξασφαλίσουν συσπειρωμένοι εκεί τη διάρκεια του χρόνου. Και αποσύρθηκαν στην έννοια του πρωτόζωου οργανισμού, περιορίστηκαν στα στενά πλαίσια του Γένους. Η Φυλή είναι πλάσμα υστερογέννητο. Το Έθνος καταστάλαγμα πολυσύνθετο. Η Πολιτεία οργανισμός χειροποίητος. Ό Λαός κράμα διηθημένο. Πρωτόγονο, μονοκύτταρο, αχειροποίητο, άκρατο είναι το Γένος. Συνιστά μέσα στον ανθρώπινο πληθυσμό μια ζωϊκή μονάδα στοιχειώδη, αποφλοιωμένη από κάθε επίκτητο επίθεμα, από κάθε επιγενέστερη προσαύξεισι. Αν ή κοινωνική ζωή των ανθρώπων αρχίζει από την οικογένεια, η πολιτική τους ζωή αρχίζει από το Γένος. Αυτό είναι η καταγωγή, η αρχή από την οποία παίρνουν υπόστασι όλα τα όντα. Δεν ήταν δυνατόν να μην το έχη προσωποποιήσει ή αρχαία Ελληνική Μυθολογία: «Γένος — υιός του Αιώνος, αδελφός της Γενεάς, εγγονός της Νυκτός και του Ανέμου Κολπίου. Πατήρ του Πυρός, της Φλογός και του Φωτός...»

Πρέπει να αναδράμωμε στον Όρφισμό για να πληροφορηθούμε ότι ο Γένος ήταν ο πρώτος επάνω στη Γη άνθρωπος, αυτός που ανακάλυψε το πρώτο πυρ με την τριβή των ξύλων. Πρέπει να εμβαθύνουμε στην αποκρυφολογία για να μάθουμε το μυστικό ότι ο πατέρας του Γένους, ο Αιών, είναι το αγαθό πνεύμα που ενώνει την ανθρώπινη και τη θεία φύσι σε ένα και μόνον όν. Αλλά γιατί να μην περιοριστούμε και μόνο στην Ίστορία; Από αυτήν θα βεβαιωθούμε ότι το Γένος είναι ο αρχαιότατος και πρώτος κοινωνικός και πολιτικός οργανισμός, αυτοφυής εδώ στη γη των Αθηνών προτού την οργώσει ο Θησεύς με τούς άθλους του, προτού την σπείρη ο Σόλων με τους νόμους του.

Στο Γένος αυτό, το αυτοφυές και αυθύπαρχτο, το αξερρίζωτο και το αμάραντο, το ικανό να ζήσει και στο πιο χέρσο, το πιο άνυδρο, το πιο λιθόσπαρτο χωράφι της πατρικής γης (έτσι είχε καταντήσει ή Ελλάδα στα χρόνια της Τουρκοκρατίας), σ' αυτό το Γένος εμπιστεύθηκε ή Θεία Πρόνοια τη ρανίδα του Ελληνικού αίματος, τον κόκκο του ελληνικού σπέρματος, την αχτίδα του ελληνικού πνεύματος — τα ύστατα της υπάρξεώς μας ζώπυρα! Και η Ψυχή του Γένους τα πήρε και τ' απόκρυψε κάπου στους Δωρικούς δρυμούς, όπου πνεύματα χθόνια πατρώα — Δράκοι των παραμυθιών— περιφρουρούν το αποθεματικό κεφάλαιο της καταβολής του Ελληνισμού, κάπου στις Αιγαιοπελαγίτικες θαλασσο-

πηλιές, όπου πνεύματα ενάλια μητρώα —Νεράιδες των Θρύλων— διαφυλάττουν τον αποθησαυρισμένο πλούτο των ελληνικών αιώνων... Τα ύστατα εκείνα ζώπυρα της υπάρξεώς του —κόκκο σπέρματος, σταγόνα αίματος, αχτίδα πνεύματος— η Ψυχή του Γένους τα ζωογόνησε, τα καλλιέργησε, τα αξιοποίησε, τα γιγάντωσε! Πώς έγινε το «άφραστον θαύμα»; Ας προσγειωθούμε στο ιστορικό έδαφος — αν και πολύ φοβούμαι ότι η Κλειώ θα αναγκασθή από την πραγματικότητα να επαναλάβη τα πτερόεντα έπεα της Καλλιόπης...

29 Μαΐου 1453.

Η Ελληνική Αυτοκρατορία του Βυζαντίου καταλύεται. Ο τελευταίος Αυτοκράτωρ πέφτει νεκρός, ηρωικά μαχόμενος τον υπέρ των όλων αγώνα. Το ιερό τέμενος της Όρθοδοξίας, η Αγία Σοφία, μολύνεται και παραδίνεται σε άλλη λατρεία. Δεν μένει τίποτα ορθό: «Πάντα τα ένδοξα ημών κατέπεσαν», θρηνολογεί ο χρονογράφος. Και πράγματι όλο το αυτοκρατορικό μεγαλείο μας έχει συσσωρευθή σε άμορφα ερείπια. Το Έθνος συντρίβεται κάτω από τα σιδερένια πέλματα βαρβάρων κατάκτητών. Η Φυλή σπαράζεται από άγρια σμήνη φανατισμένων άλλοθρησκων ορδών. Τα φαινόμενα μαρτυρούν πλήρη καταστροφή, ολοκληρωτικόν όλεθρο, οριστικό τέλος του ιστορικού μας βίου. Ο Ελληνισμός όμως έχει ζώπυρα αθάνατα στους μυχούς της ψυχής του. Κάτω από την ασφυκτική πίεσι της αμείλικτης πραγματικότητος συνθλίβει κάθε άλλη μορφή ομαδικής του εκφράσεως και συσπειρώνεται σε ό,τι πιο κυτταρικό, σε ό,τι πιο πυρηνικό υπάρχει: Συσπειρώνεται στο Γένος!

Δεν ήταν πλέον Αυτοκρατορία. Δεν ήταν πλέον Πολιτεία. Δεν ήταν Έθνος. Δεν ήταν Φυλή. Ήταν όμως και έμεινε Γένος! Του Γένους η Ψυχή —ασύλληπτη, ανυπότακτη, αδάμαστη— δεν παραδίνεται στον Κατακτητή. Μένει όχι μόνο ζωντανή αλλά και ελεύθερη, όχι μόνον ελεύθερη άλλα και ενεργός. Με την πιο μυστηριώδη επενέργεια, τη Βασιλεία που ανετράπη μέσα στο χώρο, τη μεταθέτει μέσα στο χρόνο. Την αποσπά από τούς τόπους του παρελθόντος και την εξαπολύει στους καιρούς του μέλλοντος. Στη θέσι της καταλυμένης Αυτοκρατορίας των ενσάρκων σωμάτων, ιδρύει αυτομάτως νέαν Αυτοκρατορίαν ασάρκων πνευμάτων. Στον τόπο του θυσιασμένου θνητού Αυτοκράτορα ανακηρύχνει ευθύς αμέσως νέον Αυτοκράτορα αθάνατον: Το Μαρμαρωμένο Βασιληά! Και για θρόνο του υψώνει έναν τάφο. Και που τοποθετεί τον ιδεατόν αυτόν ταφόθρονο; Στη βεβηλωμένη της Ορθοδοξίας Ακρόπολι, κάτω από τούς

θόλους της Ἀγιά-Σοφιάς... Θεματοφύλακα του Εθνικού Παλλαδίου διώριζεν ο θρύλος την Ὁρθόδοξη Εκκλησία!

Τί κι αν διαλύθηκαν οι στρατιές των ενσωμάτων πολεμικών δυνάμεων του Βυζαντίου; Η Ψυχή του Γένους επιστρατεύει πάραυτα στη θέσι τους αναρίθμητα πλήθη ασωμάτων δυνάμεων ωχυρωμένων σε άπαρτο Κάστρο, αρματωμένο με ακατανίκητα ηθικά και πνευματικά όπλα.

Το υπερφυσικό, το θαυματουργικό αυτό κατόρθωμα —την άμεση ψυχική αναστήλωσι της Αυτοκρατορίας— δεν το επέτυχε κάποιος επιζήσας πρωτοσπαθάριος της θανούσης Βασιλίδος, ούτε κάποιος διαφυγόντες το θάνατο πνευματικοί αριστοί του Έθνους, ούτε κανένας απόκοσμος ερημίτης, θρηνωδός του παρελθόντος και προφήτης του μέλλοντος. Το επέτυχεν αυθόρμητα, ακαριαία, από φυσιολογικό αντιδραστικό σπασμό της ζωντάνιας του, ή Ψυχή του Γένους!

Αυτή με αστραπιαία επιδεξιότητα ξανάδεσε την ιστορική μας συνέχεια στο ίδιο μέρος πού την έκοψε το σπαθί του Μωάμεθ. Αυτή, με καταπληκτικά εύστοχην ετοιμότητα, την ίδια στιγμή της μεγάλης Κηδείας, επρόβαλε στο άπειρο το έκπαγλον όραμα της Μεγάλης Ίδέας.

Ο νεκρώσιμος ψαλμός της Αυτοκρατορίας είχε την πιο ανεπάντεχη, την πιο ανιστόρητη επωδό — μιαν επωδό γεμάτη αναστάσιμη πίστι και ζωογόνο αισιοδοξία:

**«Σώπασε Κυρά Δέσποινα και σεις 'κόνες μην κλαίτε
πάλε με χρόνια με καιρούς, πάλε δικά μας θα 'ναι»!**

Ήταν η ψυχή του Γένους που φτερούγισεν έτσι χερουβικά επάνω από τα ερείπια του ολέθρου.

Ήταν ή Ψυχή του Γένους πού κελάιδησεν έτσι εωθινά μέσα στο σκοτάδι της νύχτας.

Ήταν ή Ψυχή του Γένους πού ανάρπαξεν έτσι απόκοτα στους κόλπους της την αποτρόπαια της τραγικής εκείνης ώρας ιστορία και τη μεταμόρφωσε σε ωραιότατο θρύλο. Ὁ Κατακτητής καρπολογούσε την Ίστο-ρία. Ο Κατακτημένος ανθολογούσε το Μύθο. Η ζωή ξεγελούσε το θάνατο...

Γένος, πού εκδηλώνει τέτοιες βαθύψυχες, τέτοιες θεόπνευστες αντιδράσεις την ίδιαν ώρα της υλικής του εκμηδενίσεως, δεν είναι ποτέ δυνατόν να εξαφανιστή από του ιστορικοί βίου την ελεύθερη παλαιίστρα. Η ανάστασί του είναι βέβαιη από αναπόφευχτο αυτοαναγκασμό της Ιστορίας, εάν η Ιστορία έχη —όπως και έχει— το πνεύμα της, το νόημά της, τους σκοπούς της μέσα στην ανέλιξι της ζωής των όντων.

Αλλά δεν εσταμάτησεν η ψυχή του Γένους στον πύραυλο της Μεγάλης Ιδέας, πού εξακόντισε στο ιστορικό διάστημα. Επακολούθησε συνεχής ενέργεια, αλλεπάλληλες εκρήξεις δραστηριότητος, που η μία μετά την άλλη και όλες μαζί προς ένα έτειναν ιερό σκοπό: Την Ανάστασι της Πατρίδος!

Δεν επικαλούμαι ποιητική φαντασία αλλά μόνον ιστορικήν αίσθησι και βαθειά πίστι στην ύπαρξι ηθικού κόσμου, για να υποστηρίξω ότι στην πυρηνικήν ενέργεια της Ψυχής του Γένους οφείλονται όλα τα επακολουθήσαντα φαινόμενα και συμβάντα, τα οποία διατήρησαν άσβεστη την ιερή φλόγα στα στήθη των σκλάβων Ελλήνων.

Η προβολή της Εκκλησίας σαν Υπέρτατης Αρχής του Γένους, η ανέναη ανανέωσι του σφρίγγους των εθνικών παραδόσεων με το Μεγαλέξαντρο πού ζει και βασιλεύει, με το Μαρμαρωμένο Βασιληά πού περιμένει το πλήρωμα του χρόνου, η διατήρησι της κοινοτικής αυτοδιοικήσεως με διάφορες μορφές Δημογεροντίας, ή βαθειά μέχρι μυστικισμού στροφή προς την παιδεία, ή διασπορά των σοφών του Βυζαντίου στις χώρες και στις αυλές της Ευρώπης, η έντονη επίδοσι στο εμπόριο και στη ναυτιλία, το αυτόματο ξεφύτρωμα προφητών και χρησμών, η πρόθυμη αυταπάρνησι και θυσία τόσων νεομαρτύρων της Όρθοδοξίας, η αναβίωσι των Ακριτών με τη μορφή των Κλεφτών και των Αρματολών, το άφθονο πηγαίο ανάβλυσμα ηρωικής δημώδους ποιήσεως, όλα αυτά, εγγυητήρια της αδιάσπαστης ενότητος του εσωτερικού βίου, τα δημιουργούσε και τα κινούσε και τα εναρμόνιζεν η Ψυχή του Γένους.

Αυτή ήταν ενσαρκωμένη στον πρώτον υπόδουλο Πατριάρχη Γεώργιο Σχολάριο Γεννάδιο, όταν ξεκινούσε να προγραμματίση την εκπαίδευσι του σκλαβωμένου ποιμνίου του, δογματίζοντας «Τίς ούχ ομολογεί βελτίους Έλληνας πάντων ανθρώπων γενέσθαι;».

Αυτή οιστρηλατούσε τούς αποστόλους του Ελληνικού πνεύματος ανά την Εσπερία, τον Βησσαρίωνα, τον Τραπεζούντιο, τον Χρυσολωρά, τον Ερμώνυμο, το Μάρκο Μουσούρο, τον Ιανό Λάσκαρι, το Λέοντα Αλλάτιο, τον Αντώνιο Έπαρχο, τούς Αργυροπούλους.

Αυτή ωπτασίαζε τούς ανήσυχους καλόγερους —όπως το Θεόκλητο Πολυεΐδη, τον εφευρέτη του «Αγαθαγγέλου», όπως τον Εθνομάρτυρα Κοσμά τον Αιτωλό— και τούς ανάδειχνε ακαμάτους σπορείς ελπιδοφόρων χρησμών ανά τα πέρατα της Ελλάδος.

Αυτή ώρθωνε υπεράνω των κυρτωμένων σκλάβων το ευθυτενές ανάστημα του ενθέου εθναποστόλου Ρήγα Φερραίου.

Χρειαζόταν βαθύτατη σοφία ή υψηλότατη αποκάλυψη για να συλληφθή ξεκάθαρα στην ενδότατη ουσία του το εθνικό πρόβλημα και να συναχθή το φωτεινό συμπέρασμα ότι όσα χάθηκαν στον φανερό κόσμο της υλικής ζωής έπρεπε να κερδηθούν στης ψυχικής ζωής το μυστικό κόσμο. Και προς εκείνον να στραφή κάθε ηθική προσπάθεια.

Κατάφωτη από την θεϊκήν εκείνη αποκάλυψη η Ψυχή του Γένους ακτινοβολούσε στα υποσυνείδητα τούς χρησμούς του Αγαθαγγέλου, ακτινοβολούσε στις συνειδήσεις τις διδαχές του Κοσμά και του Κοραή, αντιλαλούσε από χαράδρα σε χαράδρα τα θούρια του Ρήγα, αντιλαλούσε από λαγκάδι σε λαγκάδι τα ηρωικά τραγούδια της κλεφτουριάς. Η Ψυχή του Γένους, με τη μυστηριώδη της επεξεργασία στο άδυτο των αδύτων της ανθρωπίνης υπάρξεως, ίδρυε τα Διδακτήρια των Αθηνών, του Αγίου Όρους, της Πάτμου, των Ιωαννίνων, της Μοσχοπόλεως, της Σμύρνης, των Κυδωνιών, του Μεσολογγίου, της Δημητσάνας, της Λομποτινάς, των Βραγγιανών και τόσα άλλα. Ίδρυε προπάντων το υποβλητικό εκείνο και συγκινητικό «Κρυφό Σχολείο», πού δεν υπάρχει άλλο παρόμοιό του στην πνευματική ιστορία της ανθρωπότητας όλης!

Η Ψυχή του Γένους ύψωνε τούς αριστοκράτες του Φαναριού στο μαρτυρικό μεγαλείο των Διερμηνέων της Πύλης και των Ηγεμόνων της Μολδοβλαχίας, από το έπακρον του οποίου τόσες φορές εκύρωσαν με το ίδιο τους αίμα τις φανερές και κρυφές για το μέλλον της Ελλάδος υπηρεσίες τους.

Η Ψυχή του Γένους εμφώλευε και στις πεζότερες ακόμα επιτυχίες της Ελληνικής δραστηριότητας: διαπιστώνεται ή ευεργετική της διείσδυσι και στα θησαυροφυλάκια των εμπόρων της Βενετίας, πού τόσον πρόθυμα χρηματοδοτούσαν εκδόσεις εθνωφελών βιβλίων, και στις υπόγειες στέρνες με τα τάλλαρα των Κουντουριώτηδων, πού τόσον αδίσταχτα άδειασαν υπέρ του Ιερού Αγώνος.

Η Ψυχή του Γένους με την ακατασίγαστη δημιουργική της ανησυχία οργάνωνε πότε τη «Φιλόμουσο Εταιρεία», πότε το «Ελληνόγλωσσο Ξενοδοχείο» και τέλος, με την εμπνευσμένη πρωτοβουλία ασήμων και ταπεινών εμπόρων της Οδησού, την θαυμαστήν εκείνη «Φιλικήν Εταιρείαν», πού συνένωνε τούς πόθους, τα όνειρα, τις ελπίδες των απανταχού Ελλήνων σε κοινή θέλησι και απόφασι Αγώνος.

Η Ψυχή του Γένους ανέβαζε τούς Κλέφτες στα φαράγγια της Γκιώνας και της Λιάκουρας, κατέβαζε τούς Αρματολούς στην πολεμικήν Ακαδημία του Αλή-Πασά των Ιωαννίνων, περιδιάβαζε τούς νησιώτες ναυτί-

λους στην κυριαρχία των κυμάτων της Μεσογείου και της Μαύρης Θάλασσας.

Η Ψυχή του Γένους άναβε τη θρυαλλίδα για τις ένδεκα μικρές και μεγάλες εξεγέρσεις, πού σημειώθηκαν κατά τη διάρκεια των τεσσάρων αιώνων της σκλαβιάς, πότε στη Μάνη, πότε στον Πόντο, πότε στην Ήπειρο, από τον Κροκόνδιλο Κλαδά έως το Διονύσιο Τρίκκης, από τον Μπούα Γρίβα έως τον Λάμπρο Κατσώνη — τις ένδεκα εξεγέρσεις πού κατάληξαν στην ώριμη, αποφασιστική, εθνεγερσία

«Πάλε με χρόνους, με καιρούς πάλε δικά μας θά 'ναι!»

Τα προφητεμένα χρόνια έφτασαν! Οι προαναγγελλμένοι καιροί ήρθαν! Το πονεμένο ερωτηματικό του Ρήγα Φερραίου «Ός πότε, παλληκάρια;» επήρεν απάντησι καταφατική στο Μοναστήρι της Αγίας Λαύρας: «Ποτέ πια σκλάβοι!».

Η Ψυχή του Γένους όρθωσε κορμιά και όπλισε χέρια. Τα βογγητά της και τα μοιρολόγια της, οι προσευχές και τα τραγούδια της, οι χρησμοί και τα παραμύθια τόσων αιώνων συμπτήχθηκαν σε μια και μόνο μυριόστομη, ανέκκλητη ανακραυγή: « Ελευθερία ή Θάνατος!».

Δεν ήταν σχήμα λόγου το « Ελευθερία ή Θάνατος», δεν ήταν σύνθημα πολιτικό ή πολεμικό έναυσμα. Ήταν όρκος φριχτός, δοσμένος ενώπιον Θεού και ανθρώπων με αποφασιστικότητα αμετάκλητη. Κάθε ξεσηκωμένος ραγιάς αποτελούσε την ώρα εκείνη συνειδητή ενσάρκωσι της πιο μεγάλης ιδέας του ανθρώπινου πολιτισμού, της Μητέρας όλων των άλλων ιδεών, της ιδέας της Ελευθερίας. Και ή ιδέα αυτή δεν ήταν μόνον πνεύμα, ήταν και πράξι, δεν ήταν μόνον λόγος ήταν και ξίφος. Ήταν απόφασι θανάτου! Και από του θανάτου την απόφασι γεννιέται πάντοτε η πιο ρωμαλέα, η πιο ωραία κατάφασι της ζωής. Χωρίς απόφασι θανάτου δεν υπάρχει το ενδοξότερο της ζωής στεφάνωμα: η Αθανασία!

Την ιστορική εκείνην ώρα του 1821 όλες οι ελληνικές ψυχές, όλες οι ελληνικές συνειδήσεις, βρέθηκαν ωςάν τοποθετημένες από τη Μοίρα, όλες ομόκεντρες, όλες εξ ίσου πλησίον στο πνεύμα και στο νόημα του Αγώνα για την Ελευθερία. Η ψυχική εκείνη αρμονία, όσο κι αν διασπάστηκε πολλές φορές κατά την εξέλιξι της γιγαντιαίας πάλης, είχεν ήδη καταθέσει την τεραστία της εγγύησι στο θησαυροφυλάκιο των πεπρωμένων...

Το « Ε λ ε υ θ ε ρ ί α ή θάνατος » , άπαξ εκστομίζεται, ούτε ανακαλείται, ούτε παραγράφεται, ούτε ανατρέπεται. Άλλωστε είχε καταγραφή στο ληξιαρχείο της Ιστορίας με τη συνυπογραφή του Αρχαγγέλου της

25 Μαρτίου. Και η ληξιαρχική εκείνη πράξι, μεταφερμένη στα επουράνια Αρχεία, ήταν αυθεντική και απρόσβλητη όχι μόνον στων ανθρώπων την απόφασι αλλά και στου Θεού την ευδοκία...

Η σύμπτωσι την ίδιαν ημέρα της εθνικής μας εξορμήσεως και του Ευαγγελισμού της Θεοτόκου δεν ήταν τυχαία. Ήταν μοιραία. Άγραφοι και αναπόδειχτοι είναι οι Νόμοι πού διέπουν τη μυστική ζωή του Κόσμου. Όμως υπάρχει μυστική ζωή. Και συμβολικά είναι τα φανερώματά της. Τί λαμπρότερο φανέρωμα; «Σώπασε, Κυρά-Δέσποινα, και σεις 'κόνες μην κλαίτε...» Στην Αειπάρθενο, Υπέρμαχο Στρατηγό, είχεν εναποθέσει η Ψυχή του Γένους την ελπίδα της αναστάσεώς του ευθύς από την πρώτη τραγική στιγμή του θανάτου της ανεξαρτησίας του. Στους κόλπους της Ορθόδοξης Εκκλησίας του είχεν εμπιστευθή όλα τα χρόνια της σκλαβιάς τους πόθους, τα όνειρα, τις κρυφές της δυνάμεις και τα άλλα όπλα της η Ψυχή του Γένους. Και ιδού ότι ένα πρωί της 25 Μαρτίου Άγγελος Κυρίου κατέρχεται από τον ουρανό για να επαναλάβη το «Χαίρε Μαρία Κεχαριτωμένη! Ό Κύριος μετά σου. Ευλογημένη σύ εν γυναιξί...» Αλλά και για να προσθέση ό ίδιος Άγγελος: «Χαίρε Ελλάδα, σκλαβωμένη! Ο Κύριος μετά σου. Ευλογημένη σύ εν έθνεσι...». Πώς να μη συμβολίζη πια στον αιώνα τον άπαντα η 25 Μαρτίου τον υπερούσιο συνταυτισμό της Θρησκείας και του Έθνους, του Ελληνισμού και του Χριστιανισμού; «Σήμερον της σωτηρίας ημών το κεφαλαίων και του από αιώνος μυστηρίου η φανέρωσις...» — ο ύμνος μπορεί κάλλιστα να αναφερθή με τα ίδια λόγια είτε στη Μητέρα του Θεού, είτε στη Μητέρα των Ελλήνων!

Ένα κρίνο ενδοξότερο από δάφνη και μια δάφνη αγνότερη από κρίνο συνθέτουν της 25 Μαρτίου τον ωραιότατο στέφανο, με την αίγλη του οποίου η θεία κατάβασι και η ελληνική ανάβασι συναντώνται εις το μέσον των ουρανών!

Όσοι μπορούν να κρατήσουν «πάντ' ανοιχτά, πάντ' άγρυπνα τα μάτια της ψυχής τους» δεν δυσκολεύονται να οραματισθούν στη μυσταγωγία της 25 Μαρτίου την ενότητα των μυστηρίων του Ευαγγελισμού της Θεοτόκου και του Ευαγγελισμού της Ελληνικής Απελευθερώσεως. Μηπως και γενικώτερα ο Ευαγγελισμός της Θεοτόκου δεν είναι ο Ευαγγελισμός του θριάμβου της Ελευθερίας; Τι άλλο συμβολίζει ό λευκός κρίνος πού προσφέρει Άγγελος Κυρίου στην Παρθένον Μαρία παρά την άχραντη αγνότητα της ψυχής; Και της αγνής ψυχής προϋπόθεσι και κατάφασι και καταξίωσι ποιό άλλο πραγματικό γεγονός είναι παρά ή

Ελευθερία; Μπορεί να υπάρξει αγνότητας παραβιασμένη και καταναγκασμένη;

Αλλά και ακόμη ευρύτερα αν εξετάσωμε το Μυστήριο του Ευαγγελισμού, ακόμη περισσότερο θα πεισθούμε ότι δεν είναι τούτο παρά θεία εξαγγελία, ουράνια εντολή, επίγεια πραγμάτωσι του θαύματος της απόλυτης ελευθερίας. Η συνέργεια της ύλης αποκλείεται εντελώς. Η παντοδυναμία του πνεύματος θριαμβεύει. Άσπορη, άμωμη πραγματοποιείται η ενανθρώπισι του Σωτήρος. Στην ιστορία της ζωής έχει παρουσιασθή ποτέ άλλοτε πιο απόλυτα ελεύθερη πραγμάτωσι;

Αν αναζητήσωμε την βαθύτερη ουσία της Ελευθερίας θα βρούμε ότι την αποτελεί η ένωσι του θείου και του ανθρωπίνου... Κανείς δεν μετέχει περισσότερο της θείας φύσεως παρά μόνον ο αληθινά ελεύθερος άνθρωπος. Αυτός και μόνον υψώνεται εγγύτατα στο θρόνο του Θεού για να τον δοξολογήση. Και μόνον στη δική του επί γης καλύβα κατέρχεται αυτοπρόσωπος ο Θεός για να τον παρηγορήση. Παρουσία Θεού είναι η Ελευθερία. Και παρουσία Θεού δημιουργικού. Η δημιουργία του Κόσμου προήλθεν από την απόλυτα ελεύθερη βούλησι του Θεού. Και κάθε υψηλή ανθρώπινη δημιουργία έχει σαν θεόδοτη προϋπόθεσι την απόλυτη ελευθερία σκέψεως και δράσεως. Επιτέλους δε σαν κατακόρυφη έξαρση κοσμογονική, κοσμοπλαστική, το Ευαγγέλιο του Υιού του Θεού και ή Θυσία του Υιού του Ανθρώπου την ελευθερία των ψυχών κήρυξαν, την ελευθερία των ψυχών πραγματοποίησαν. Και με αυτήν λύτρωσαν την Ανθρωπότητα από την αμαρτία, με αυτήν έσωσαν τον κόσμο ολόκληρον!

Να συνδεθή τόσο στενά, και τυπικά και ουσιαστικά, και συμβολικά και πρακτικά, ή Εθνική μας Εορτή με την Εορτή του Ευαγγελισμού της Παρθένου, αυτό ήταν ένα νέο δείγμα ευνοίας με το οποίο προνομιακά και πάλι μας ευεργετούσεν η Θεία Πρόνοια. Την εύνοια αυτή και την αναγνώρισε και την τίμησε και την αξιοποίησε το Ελληνικό Γένος.

Πόσα ηρωικά ανδραγαθήματα, πόσοι μαρτυρικοί άθλοι επακολούθησαν την 25 Μαρτίου 1821! Το Ελληνικόν Έθνος σύγκορμο, η Ελληνική Φυλή σύμψυχη, το Γένος αναστημένο, αντιμέτωπο δε όλων των Ισχυρών της Γής συνασπισμένων στην Ιερή Συμμαχία, ρίχτηκε στον αγώνα με διάπυρη πίστι, με φωτεινή έξαρσι, με χαλύβδινη αποφασιστικότητα. Όπως διάχυτη και διάσπαρτη ήταν στα χρόνια της σκλαβιάς σ' όλες τις Ελληνικές συνειδήσεις η ελπίδα της αναστάσεως, έτσι διάχυτη και διάσπαρτη ήταν στα χρόνια του Ιερού Αγώνος σ' όλες τις Ελληνικές καρδιές

η απόφασι της Νίκης. Άνδρες, γυναίκες και παιδιά, εμπυχωμένοι από ανεκκλήτων οίστρο, μετάβαλαν όλην την Ελλάδα σ' έναν απέραντο βωμό θυσίας για την ελευθερία. Οι ήρωες εζήλευαν τούς μάρτυρες, οι μάρτυρες εζήλευαν τούς ήρωες· Κι απ' τα «κόκκαλα των Ελλήνων τα ιερά» βγήκε ύστερα από εφτά χρόνια ανένδοτων αγώνων ή αθάνατη Ελλάς ανανεωμένη με καινούργια δόξα μέσα στην ιστορικήν αιωνιότητα. Η Ψυχή του Γένους εθριάμβευεν ολοκληρωτικά!

Τη νικηφόρα εκείνη ολοκλήρωσι δεν την απεργάστηκε μόνον το πριγκηπικό ξίφος του Αλεξάνδρου Υψηλάντη, ούτε μόνον το γιαταγάκι του Θανάση Διάκου και το καριοφίλι του Μάρκου Μπότσαρη, το κανόνι του Αντρέα Μιαούλη και το μπουρλότο του Κωνσταντίνου Κανάρη, η πολεμική πείρα του Θεόδωρου Κολοκοτρώνη και το στρατηγικό δαιμόνιο του Γεωργίου Καραϊσκάκη. Την απεργάστηκαν μαζί τους το θρησκευτικό γόητρο του Παλαιών Πατρών Γερμανού, του Βρεσθαίνης Θεοδωρήτου, του Ανδρούσης Ιωσήφ, η αρχοντική εμπειρία του Μαυρομιχάλη, του Ζαΐμη, του Κουντουριώτη, η πολιτική περίνοια του Μαυροκορδάτου, του Νέγρη, του Κωλέτη, το διπλωματικό κύρος του Καποδίστρια, η ποιητική μεγαλοφυΐα του Σολωμού, η ώριμη σοφία του Σπυρίδωνος Τρικούπη, η δημοσιογραφική γραφίδα του Θεόκλητου Φαρμακίδη, η επιστημονική εμβρίθεια του Πολυζωΐδη, του Κλωνάρη, του Σχινά, του Πραΐδη. Την απεργάστηκεν ακόμα τη νικηφόρα ολοκλήρωσι, μαζί με όλες τις άλλες δυνάμεις που προαναφέραμεν, η απαραδειγμάτιστη γενναιοψυχία των Ελληνίδων γυναικών, που, ανάμεσα σε τόσα ανεκδιήγητα παθήματα είτε στα Ψαρά, είτε στο Μεσολόγγι, είτε στην Άθήνα, ούτε μια στιγμή δεν εδείλιασαν, ούτε μια στιγμή δεν αποθάρρυναν με θηλυκό λόγο των ανδρών το μένος. Απεναντίας ήταν αυτές που παρακινούσαν στις ανδραγαθίας την έξαρση και στις θυσίας το ολοκαύτωμα!

Η Ψυχή του Γένους κυκλοφορούσε το ίδιο μαγικό ρευστό της πολεμόχαρης ανδρείας ακόμα και στων μικρών παιδιών τις τρυφερές φλέβες.

Όλην αυτήν την καθολικήν άνθησι και την ισόμετρη καταβολή σθένους και καρτερίας, μένους και ακαμψίας, ή Ψυχή του Γένους την κυοφόρησε και την γονιμοποίησε. Γιατί στον τάφο του Μαρμαρωμένου Βασιληά, η Ψυχή τού Γένους δεν είχε ανάψει νεκροκάντηλο, αλλά φωτός ανεσπέρου λαμπάδα λαμπριάτικη. Ο θρύλος, που μολογούσε κρυφά επί τόσους αιώνες, δεν ήταν νανούρισμα αλλά εγερτήριο. Η Μεγάλη Ιδέα δεν ήταν ναρκωτικό του εθνικού πόνου, αλλά διεγερτικό της εθνικής υπερηφάνειας. Στην άγια μήτρα της Φυλής την ώρα του

ξεκληρισμού είχε πέσει νέος σπόρος γόνιμος. Στο «ψυχικό» του Έθνους είχε σταλάξει καυτός χυτοσίδηρος. Σε κάποια κορυφή του Ολύμπου, όπου κρύβει την απρόσιτη φωλιά του το πνεύμα το Ελληνικό, συνέχιζαν αδιάκοπα την Απολλώνεια ιεροτελεστία τους και οι εννέα Μούσες...

Το Γένος βρέθηκε τη μοιραία ώρα της εξεγέρσεώς του, στο μέτρο, φυσικά, της δυνατότητας των όρων του και των πόρων του, ώριμο και πανέτοιμο για τον υπέρ των όλων Άγώνα από κάθε άποψη, ηθική και υλική.

Και πρώτα-πρώτα ή μεγάλη του ιστορική παράδοσι, βαθύτατα συνειδητοποιημένη σαν βίωσι αληθινή, άνθιζε γνήσιες ανθρωπιστικές ιδέες, που έδιναν το πραγματικό της νόημα στην επανάστασι.

Η ενδόφωτη και ενεργητική βίωσι της ιστορικής παραδόσεως μέσα στις ψυχές των αφελών αγωνιστών της ελευθερίας προκύπτει από τόσα κείμενα και από τόσα γεγονότα! Έκπληξι μας προκαλεί ο πηγαίος ανθρωπισμός πού αναβλύζει σε πολλές σελίδες του Μακρυγιάννη και του Κασομούλη, προδίδοντας προέλευσι από πηγές απώτατες πού φτάνουν έως του Όμήρου την παρθένα οικουμενικότητα! Άλλην τόσην έκπληξι μας προξενεί το επεισόδιο της πολιορκίας των Άθηνών, όταν οι Έλληνες έστειλαν στους Τούρκους όσο μολύβι τούς έλειψε, με την παράκλησι να μη γκρεμίζουν τις κολώνες του Παρθενώνα και παίρνουν από τούς αρμούς των το μολύβι για να φτειάνουν σφαίρες!

Η φροντίδα μέσα στον ορυμαγδό των μαχών, για την οργάνωσι και την εξάπλωσι της Παιδείας λαμβάνεται με τόσο πόνο, με τόσο ζήλο, που αποκλείεται να είναι μίμησι ξενική και πατροπαράδοτης εσωτερικής ανάγκης, ελέγχεται απαύγασμα, τόσο που να θυμίζει τον ορισμό του Πλάτωνος ότι το φιλομαθές και το φιλόσοφον είναι τα διακριτικά γνωρίσματα των Ελλήνων. Συγκινητικά εκθειάζει το 1823 ο φιλέλληνας Αμερικανός Εδουάρδος Έβερρετ το γεγονός ότι οι πλούσιοι Έλληνες θυσιάζουν περιουσίες ολόκληρες για την έκδοσι βιβλίων και για την πρόοδο της Παιδείας.

Μεγαλόπρεπο παρουσιάζεται το δαιμόνιο του Ελληνισμού σε άλλη του σημαντική εκδήλωσι: στην πλούσια ανάδειξι ηγητόρων, αυτών που αποτελούν τα «κεφαλαία γράμματα των σελίδων της Ιστορίας», όπως έχει παρατηρήσει Γάλλος ποιητής. Άφθονες, μέχρι πληθωρισμού, ηγετικές φυσιογνωμίες αναπηδούν από κάθε γωνία της Ελληνικής γης για να προσφέρουν στον Άγώνα επισκόπους, στρατηγούς, ναυάρχους, υπουργούς, παιδαγωγούς, ιστορικούς, δημοσιογράφους, ποιητάς. Από

ποιό δυναμικό υπέδαφος κορφοβλάστησαν όλα αυτά τα εκλεκτά στελέχη, αν όχι από την Ψυχή του Γένους;

Κάτω από την εξαιρετη πολεμική ηγεσία πλήθος εμπειροπόλεμα παλληκάρια —«τά μικρά γράμματα των σελίδων της Ιστορίας»— με το γιαταγάνι στο πλευρό, με το καριοφίλι στο χέρι ξετρύπωναν από κάθε βράχο του Τυμφρηστού, από κάθε λόγγο του Ταϋγέτου, φλογοψημένα, μπαρουτοκαπνισμένα, πολεμόχαρα, ορμητικά για το γιουρούσι, καρτερικά για την άμυνα, πρόθυμα να περιφρονήσουν τη ζωή, έτοιμα να προτιμήσουν το θάνατο, με την ευχή «καλό βόλι» στα χείλη, με το όραμα της ελεύθερης Ελλάδας στα μάτια...

Τον άγραφο προγραμματισμό όλης αυτής της στρατιωτικής Προπαιδεύσεως, τον άναρθρον οργανισμό όλης αυτής της πολεμικής επιστρατεύσεως ποιός άλλος τον επεξεργάστηκε παρά ή Ψυχή του Γένους;

Το «Κρυφό Σχολειό» του υψηλού φρονηματισμού, του ακμαίου ηθικού, του ακαταβλήτου σθένους, της ακλόνητης πίστεως, πού αλλού λειτουργούσε παρά στα ψυχικά βάθη της παραδόσεως του Γένους;

Αν ρίξωμε ένα βλέμμα στο πρωταρχικό στοιχείο του Ελληνικού χώρου, της Ελληνικής συνεκτικότητας και της Ελληνικής, θα έλεγα ακόμα, Μοίρας, στη θάλασσα, θα αντικρύσωμε με κατάπληξι στην αρχή του 1821 πολυάριθμο στόλο και θα μετρήσωμε με θαυμασμό 516 πλοία, 16.000 ναύτες, 5.000 κανόνια! Ποιά ναυπηγεία τα σκάρωσαν, ποιά οπλουργεία τα αρμάτωσαν, ποιά επιτελεία τα επάνδρωσαν; Χωρίς άξια θα ήταν οποιαδήποτε υλική στο ερώτημα τούτο απάντησι. Ατίμητης αξίας είναι η ηθική απάντησι άτι κάποια ψυχή φιλοτέχνησε τη μυστική εκείνη προπαρασκευή — ή Ψυχή του Γένους!

Ας μεταπηδήσωμε από τον στρατιωτικόν στον πολιτικόν τομέα. Θα έλεγε κανείς ότι ο τραχύς πόλεμος απορροφούσεν εξ ολοκλήρου τους αγωνιστές της ελευθερίας. Και θα ήταν φυσικό. Όμως δεν περιορίστηκαν ούτε εξαντλήθηκαν μόνο στις πολεμικής μάχης το σκληρό χρέος. Το αίτημά τους για την ελευθερία της Πατρίδος ήταν μεστότερο, είχε περιεχόμενο πλήρες. Δεν ήταν κενός πόθος και αφαιρεμένος οραματισμός. Ήταν συνειδητή επιδίωξι συγκροτήσεως ελεύθερης Πολιτείας. Το γένος ήθελε να ξαναγίνη Έθνος. Το Έθνος ήθελε να ξαναγίνη Κράτος. Αν ίσως η έμφυτη ανδρεία και το πολεμικό ένστιχτο αρκούν για την διεξαγωγή των μαχών, ούτε ή απλή επιθυμία ιδρύσεως κράτους, ούτε ό διακαής ζήλος αποκτήσεως πολιτεύματος αρκούν για την επίτευξι της πολιτικής συντάξεως. Το στρατεύεσθαι έχει κάποια διαφορά από το

βουλεύεσθαι. Οι έμπειροι ηγέτες και τα ασκημένα στελέχη είναι ίσως περισσότερας ανάγκης στον τομέα του βουλεύεσθαι.

Αλλά δεν βρέθηκε απaráσκευο το Γένος και στον τομέα τούτον. Μολονότι μεγάλες του ηθικές άξιες ήταν αχρηστεμένες τη στιγμή εκείνη για τον Άγώνα, είτε γιατί τις είχε χρησιμοποιήσει σε υψηλές δικές του θέσεις ό κατακτητής, είτε γιατί είχαν διασπαρή σε ξένες χώρες, παρά τούτο, με τις υπολειπόμενες επιτόπιες δυνάμεις και με τούς διαλεχτούς ομογενείς πού λίγο-λίγο επαναπατρίζοντο, αντιμετώπιστηκεν αποτελεσματικά η πολιτική ανάγκη. Οφείλεται θαυμασμός στην αυθόρμητη και ταυτόχρονη προσπάθεια των ηρωικών πολεμιστών και των μαρτυρικών πληθυσμών όπως αποχτήσουν το ταχύτερο έννομο τάξι μέσα σε φιλελεύθερο δημοκρατικό πολίτευμα.Ίδιος θαυμασμός οφείλεται στην πνευματική ηγεσία, που με τα δικά της μόνο στελέχη μπόρεσε να δώση μορφή επιστημονική στις συντακτικές εκείνες πολιτειακές απόπειρες.Η «Νέα Πολιτική Διοίκησης» του Ρήγα Φερραίου είχε ρίξει στις συνειδήσεις τον πρώτο σπόρο της πολιτειακής ιδέας και του φιλελευθέρου πνεύματος. Από το Μεσολόγγι εγείρεται η πρώτη μετεπαναστατική αξίωσι. Και την 7 Νοεμβρίου 1821 ψηφίζεται εκεί ο « Οργανισμός της Προσωρινής Διοικήσεως της Δυτικής Χέρσου Ελλάδος». Επακολουθεί η ψήφισι στα Σάλωνα την 15 Νοεμβρίου 1821 της «Νομικής Διατάξεως της Ανατολικής Χέρσου Ελλάδος». Πόσον απλα και απερίφραστα εκδηλώνει στον πρόλογό της την αίσθησι της ανάγκης! «Η πατρίς —έγραφε— φωνάζει πανταχόθεν το ογληγορώτερον Διοίκησιν να συστήσωμεν. Δύο πρωτίστας ανάγκας έχομεν σήμερα, ο κατά της θηριώδους ορμής του τυράννου πόλεμος να ευδοκιμή και το Έθνος να σχηματίσωμεν. Μία και των δύο η θεραπεία ανάλογος είναι: Διοικήσεις». Την 27 Δεκεμβρίου 1821 ψηφίζεται στην Επίδαυρον ο Οργανισμός της Πελοποννησιακής Γερουσίας, (που είχε συσταθή από το Μάιο του 1821 με απόφασι της Συνελεύσεως της Μονής των Καλτεζών). Και την 20 Μαΐου 1822 ψηφίζεται στους Αρμένους το προσωρινόν πολίτευμα της νήσου Κρήτης. Τα τέσσερα αυτά, σχεδόν σύγχρονα, τοπικά πολιτεύματα μαρτυρούν την ωριμότητα και την πληρότητα του αιτήματος της ανεξαρτησίας των Ελλήνων, όπως τούτο είχαν επωασθή επί μακρά χρόνια μέσα στο μόνο ζωντανό κλουβί του εθνικού μας υπάρχοντος, μέσα στην Ψυχή του Γένους.

Τούς τοπικούς εκείνους αυτοσχεδιασμούς διαδέχονται τα γενικά για όλη την Ελλάδα πολιτεύματα, πού ψηφίστηκαν την 1 Ιανουαρίου 1822 στην Επίδαυρο, την 29 Μαρτίου 1823 στο Άστρος και τέλος την 1

Μαΐου 1827 στην Τροιζήνα. Στο τελευταίο αυτό «Πολιτικό Σύνταγμα» της Τροιζήνος είχε κατασταλάξει αδρότερο το δημοκρατικό και φιλελεύθερο πνεύμα πού κυριαρχούσε στις ψυχές όλων των αγωνιστών. Οι λαμπριάτικοι ασπασμοί πού αντάλλαξαν μεταξύ τους οι Αντιπρόσωποι του Έθνους, όταν για πρώτη φορά συνάχτηκαν να ψηφίσουν το πρώτο τους ελεύθερο πολίτευμα, τα δάκρυα χαράς που έβρεξαν τον πρώτο καταστατικό τους χάρτη, αποκαλύπτουν βαθύτατη από μέρους τους συναίσθησι της αξίας, που ενείχεν ή πολιτική σύνταξι της Πατρίδος, αποκαλύπτουν με πόσην υγεία, με πόση μεστότητα είχε κυοφορήσει και της πολιτικής συνειδήσεως το έμβρυο, η μεγάλη Μητέρα, πού δεν είναι άλλη από την Ψυχή του Γένους!

Το συνολικό αντίκρουσμα του μαχομένου για την ελευθερία του Γένους, η καθολική εποπτεία της διαθέσεως και της εξαντλήσεως όλων των δυνάμεών του υπέρ του Ιερού Αγώνος, μας προσφέρουν εικόνα κλασσικής λιτότητος και θαυμαστού μέτρου, στην οποία θα ταίριαζε για επιγραφή ο στίχος του Πινδάρου: «Βουλαί γερόντων και νέων ανδρών ηρίστευον αιχμαί»·

Αποσυρθήτε στο ηθικό κορφοβούνι, που υψώνει μεσούρανα το 21, κοινωνήστε στην ψηλή του πηγή το πενταδρόσερο νάμα του ιδεαλισμού του και από το περήφανο εκείνο καραούλι ιδέστε να προβάλλεται στο άπειρο πανοραματικά η ιστορική μας μεγαλογραφία- Ποιά σταθερή συνέχεια! Ποιά πιστή συνέπεια! Ποιά ευθύγραμμη πορεία! Αδιάκοπη δημιουργική βίωσι, ακαταπόνητη σκυταλοδρομία ιδεολογικών φορέων, αλλεπάλληλοι νικηφόροι τερματισμοί παλαιών νοημάτων και αλλεπάλληλες αφετηρίες αιτημάτων της ζωής νέων! Η σκυτάλη όμως πάντοτε η αυτή, σκυτάλη πνευματική, συνδέουσα σ' όλη της την μακραίωνα αγωνιστική μεταφορά την ιερότερη παράδοσι με την παρθενικώτερη πρόοδο.

Παρατηρώντας προσεκτικώτερα την ανάπτυξι της ιστορικής μας μεγαλογραφίας θα ιδούμε πόσον αρμονικά ζυγίζονται στη λαμπρότερη παράταξι, που μπορεί να αναπαραστήση η ανθρώπινη μνήμη, ο Κόδρος, ο Λεωνίδας, ο Μεγαλέξανδρος, ο Νικηφόρος Α', ο Κωνσταντίνος Παλαιολόγος, ο Γεώργιος Α' — Βασιλείς όλοι των Ελλήνων, θυσιασμένοι στην ίδια πολιτιστική ιδέα.

Θα ιδούμε ακόμη πόσον επιβλητικά παραστέκονται στην πιο σεβάσμια χορεία, ωσάν να εκφέρουν ιδιοχείρως τα τιμιώτερα Άγια των Αγίων της ενδοξότερης Μυσταγωγίας, ο Γρηγόριος Ε', ο Σαλώνων

Ησαΐας, ο Ρωγών Ιωσήφ, ο Κύπρου Κυπριανός, ο Γρεβενών Αιμιλιανός, ο Χρυσόστομος Σμύρνης, ιεράρχες όλοι της Ορθοδοξίας και της Ελευθερίας εθνομάρτυρες.

Θα ιδούμε, τέλος, πόσον αδιάθλαστα ευθυγραμμίζονται στο περιστύλιο του Εθνικού Πανθέου ο Όμηρος, ο Αισχύλος, ο Σωκράτης, ο Πλάτων, ο Αριστοτέλης, ο Πλήθων Γεμιστός, ο Μέγας Βασίλειος, ο Χρυσόστομος, ο Γρηγόριος Ναζιανζηνός, ο Αδαμάντιος Κοραής, ο Ευγένιος Βούλγαρις — κορυφαίοι τελετουργοί του Ελληνοχριστιανικού πνεύματος.

Το θέαμα είναι απέραντο. Το πανόραμα είναι ατέλειωτο. Θαμπώνει τα μάτια. Ζαλίζει τη σκέψη. Και στου πιστού ιεροφάντη τη μυστική ακοή αντιλαλούν σα μουσικό ανάκρουσμα κάποιοι σχεδόν ομοιόμορφοι ιστορικοί ψιθυρισμοί, που επαναλαμβάνουν το ίδιο πάντοτε ιδεολογικό θέμα. Το «Μολών Λαβέ» του Λεωνίδα, το «Τήν Πόλιν ού δίδω σοι» του Κωνσταντίνου Παλαιολόγου, το «Αν θέλετε τ'άρματά μας, ελάτε να τα πάρετε» της Φρουράς του Μεσολογγίου, ανήκουν στην ίδια μουσική φράση του Ελληνικού Εμβλητίου της Ελευθερίας.

Η Ελλάς η μία, η ενιαία, η αδιαίρετη, η αδιάσπαστη, απαλλαγμένη από τα φυλετικά της ελαττώματα της φιλοπρωτίας και της διχοστασίας, φορτισμένη από τις εθνικές της αρετές, της φιλοπατρίας, της φιλομαθείας, της ανδραγαθίας, λάμπει σαν διαμάντι στο εσωκάρδιο του οποίου συντήκονται όλες οι ηθικές αξίες όταν γυμνή, παρθενική, άχρατη προβαίνει ενεργητικά στον ιστορικό στίβο η Ψυχή του Γένους. Και προβαίνει πάντοτε για να θαυματοουργήσει. Αν η προβολή της στα μεγάλα χρόνια του 1821 είχε άφθαστην όντως μεγαλοπρέπεια, δεν υστέρησε καθόλου σε ηθική ακτινοβολία ούτε στους ενθουσιώδεις απελευθερωτικούς πολέμους του 1912-1913, όταν μεγαλουργούσαν οι συνασπισμένες μεγαλοφυΐες του Στρατηλάτη Βασιλέως Κωνσταντίνου και του Εθνάρχου Ελευθερίου Βενιζέλου, ούτε στην πολυθρύλητη και πολυθρήνητη Μικρασιατική Έκστρατεία του 1920-1922, ούτε στον επικόν άμυντικό πόλεμο του 1940-1941, όταν ο Βασιλεύς Γεώργιος Β' και ο Κυβερνήτης Ιωάννης Μεταξάς αντέταξαν το βαρύγδουπον «**όχι!**». Όπως δεν υστερεί ακόμη σήμερα στον ευγενή αγώνα του Κυπριακού Λαού. Διότι ή Ψυχή του Γένους και πάλι διεξάγει στη μαρτυρική μας Μεγαλόνησο τον άνισον αγώνα της Ελευθερίας. Αυτή με τη θεϊκή της πίστι, μέ την πρωτόγονη ορμή της, με την ανεξάντλητη καρτερία της οδηγεί τους ήρωες και τους μάρτυρες στην τελική Νίκη, που είναι

βέβαιη, όσο βέβαιη είναι της Ελευθερίας η ακατανίκητη σαγήνη. Λαός, που στα στήθη του άναψε σφοδρός της Ελευθερίας ο έρωσ, δεν έχει άλλη ιστορική διέξοδο ή θα την κατακτήση ή θα αποθάνη. Αλλά δεν πεθαίνουν ποτέ λαοί που στους μυχούς της υπάρξεώς των αγρυπνεί, προσεύχεται, ιερουργεί η Ψυχή του Γένους.

Στον Πανηγυρικών μιας ένδοξης ημέρας ωσάν τη σημερινή δεν ταιριάζουν έλεγχοι και μεμψιμοιρίες, καυτηριασμοί και δεοντολογίες. Ταιριάζει μόνον χαρμόσυνη μνήμη και απέραντος αίνος. Τη μνήμη ανακαλώ και τον αίνον αναπέμπω. Προσπαθώ να υμνήσω όχι μόνον τα ευώδη άνθη, τους εύγευστους καρπούς, τα παιχνιδιάρικα φύλλα, τούς ευλύγιστους κλάδους, τον ασάλευτο κορμό —τα χτυπητά τούτα στολίσματα της φανεράς ζωής του Εθνικού Δένδρου—, αλλά και της μυστικής ζωής του την αφανέρωτη ουσία. Τη ρίζα θέλω να υμνήσω την κρυφή, πού κι' άν όλα τ' άλλα μαραθούν, μαδήσουν, κεραυνωθούν, αυτή είναι ακόμα ικανή ν' ανεβάση από τα έγκατα του Κόσμου ζωοποιούς χυμούς και ανθοφόρες δυνάμεις. Την Ψυχή του Γένους λαχταρώ να δοξολογήσω, την άϋλη αυτή κιβωτό των ηθικών του άξιών, που κανέναν κατακλυσμός δεν μπορεί να την καταπόντιση.

«Φώς ιλαρόν» ακτινοβολείται από ενδότατα, ανεξερεύνητα βάθη. Και δεν είναι δύσκολο να συνειδητοποιήσουμε στη λάμψη του την ιστορική του Ελληνισμού Μοίρα. Η χρυσή, αλύμαντη σφραγίδα της καλής αυτής Μοίρας δεν είναι αποτυπωμένη στα φθαρτά κορμιά των περαστικών γενεών, αλλά στην άφθαρτη ψυχή του άχρονου Γένους. Αυτή, αν είναι φυλαχτό μας και πυξίδα μας, δεν θα χάσουμε σε καμιά μας πορεία τον πολικόν αστέρα του ανθρωπισμού, δεν θα βρεθούμε σε κανένα μας σταθμό έξω από τούς κόλπους του ευμενούς Θεού των Πατέρων μας.

Ας αντιμετωπίζουμε τα σύγχρονα αιτήματα της ζωής χωρίς να νεκρώνουμε τα κληρονομημένα μας βιώματα και χωρίς να υποστέλλουμε τα πατροπαράδοτα ιδανικά μας. Ας αντλούμε αενάως ευκρασία, ευρωστία, εύπνοια από τις αστείρευτες πηγές του Γένους μας. Πηγή γάργαρα και λαγαρή από τις πλουσιώτερες, πηγή μεγάλη, στην οποία στραγγίζουν και ανανεώνονται όλα τα νάματα του Ελληνοχριστιανισμού, είναι η εποποιία του 1821. Ας μη λησμονούμε ποτέ ότι το κοσμοϊστορικό εκείνο μεγαλούργημα οφείλεται στο Γένος. Με άλλα λόγια, στο αίμα το ελληνικό που δεν μολύνεται, στο μεδούλι το Ελληνικό που δεν νερουλιάζει, στο κόκκαλο το Ελληνικό που δεν σαπίζει, στο νεύρο το Ελληνικό που δεν

σπάζει, στο πνεύμα το Ελληνικό που δεν αμαυρώνεται, στο φρόνημα το Ελληνικό, που δεν ταπεινούνται!

Συνείδησί μας και πίστι μας, ηθικό μας έρμα και υψωτική μας δύναμι, το φωτεινό μας ας είναι γνώθι ότι την ακατάβλητη ιστορική μας αντοχή και την ακατάλυτη πολιτιστική μας δημιουργία τα οφείλομε αποκλειστικά στην κορυφαία Ιέρεια του μυστικού Βωμού της Πατρίδος μας, τα οφείλομε στην Ψυχή του Γένους!

Το παρόν είναι πιστή αντιγραφή από την έκδοση του Ιδρύματος Γ.&Μ. Αθανασιάδη-Νόβα με τίτλο ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΜΕΛΕΤΗΜΑΤΑ, Ναύπακτος 1998, σελ. 107-124. Προσπάθησα να διατηρήσω την ορθογραφία πιστά με το πρωτότυπο κείμενο, μεταφέροντας το στο μονοτονικό.

Το πρωτότυπο κείμενο είναι προσβάσιμο στην ηλεκτρονική έκδοση:
<https://athanasnovas.gr>

Πηγή : <http://www.omada-21.gr/>